

Medininkų pilis

Medininkų pilis, stovinti 2 km. nuo Baltarusijos sienos, yra didžiausia Lietuvoje gardininė pilis. Ji yra netaisyklingo kvadrato formos ir 2 ha ploto (su apsauginiais pylimais ir apkasais - 6,5 ha). Stovi lygumos pakraštyje, greta pelkės. Aplink pilį buvo dvigubas griovys, o tarp griovių – medinė siena. Pilies sienos buvo nuo 128 iki 161 m. ilgio (bendras sienos ilgis - 568 m.), 14-15 m. aukščio ir 1,5 - 2 m. pločio. Pasieniais buvo nutiesta šaulių galerija. Gynybinės sienos kampe stovėjo penkiaaukštis bokštas (apie 30 m. aukščio, išlikusi dalis - 23 m. aukščio), pietinės sienos viduryje - kitas, kiek mažesnis bokštas. Vieni žemutiniai vartai su dar vienu bokštu buvo rytinėje sienoje, kiti ties vakarinės sienos viduriu, o aukštutiniai vartai buvo šiaurinėje ir pietinėje sienose. Aptikti ir ketvirtojo bokšto pėdsakai. Pirmą kartą pilis paminėta 1385 m., kai kryžiuočiai puolė Ašmenos apylinkes ir bandė apgulti Medininkų pilį. Tačiau neaišku, ar tai toji pati pilis - gali būti, kad anksčiau tai būta medinės pilies, kuri 1402 m. buvo padegta kryžiuočių. Neabejojama, kad mūrinė pilis buvo pastatyta iki XV a. pabaigos. Kažkur XV a. pabaigoje - XVI a. pradžioje buvo sudeginti mediniai pilies pastatai. XVI a. viduryje į pilies kiemą buvo perkelti Medininkų dvaro pastatai, kurie čia išstovėjo iki XX a.

Aukštojas

Lietuvių dievas ir kalnas. Lietuvos geografijos vadovėliuose būtina bent viena pataisa: aukščiausia virš jūros lygio Lietuvos vieta yra ne Juozapinės kalnas Vilniaus rajone, o Aukštōjas - nuo šiol taip vadinasi naujasis rekordininkas. Jis iškilęs virš jūros lygio 293,84 m ir yra visai netoli nuo Juozapinės kalvos, tik 0,5 km į pietus esanti pušynėliu pasipuošusi aukštuma. Iškilminga šio kalno vardynų šventė buvo surengta gegužės 20-ąją. Taigi nuo šiol Juozapinės kaimas Vilniaus rajone gali girtis turįs dvi aukščiausias Lietuvoje kalvas. Aukščiausio Lietuvos kalno vardynų šventė prasidėjo senojoje Medininkų pilyje, nors kai kas gali paprieštarauti. Antai dviratininkai iš Vilniaus Katedros aikštės žygį į Medininkus pradėjo 8 val. ryto, tad gali teigti, kad šventės nuotaiką pajuto bent trimis valandomis anksčiau, negu susirinkusieji į Medininkų pilį, į renginio pradžią. Malonių akimirų pajuto ir važiavusieji autobusu, kuriems Vilniaus pedagoginio universiteto profesorius, Etninės globos tarybos prie Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas Libertas Klimka pateikė žinių apie šio Vilnijos krašto įžymybes. Beje, L. Klimka yra ir naujojo kalno rekordininko vardo autorius - tai profesorius pasiūlė kalvą pavadinti Aukštoju ir laimėjo Lietuvos keliautojų sąjungos ir Lietuvos geografų draugijos skelbtą konkursą. Aukštojas - senovės lietuvių aukščiausioji dangaus dievybė, pasaulio tvėrėjas, dorovės ir teisingumo principų kūrėjas. Šios dievybės vardas žinomas nuo XVI a., bene pirmą kartą aptiktas Jono Lasickio knygeleje Apie žemaičių dievus. Tiesa, J. Lasickis rašė savaip: Auxtheias Vissagistis. Mūsų laikų interpretatoriai siūlo šį vardą skaityti Aukštėjas Visagalšis. Prasmė ir dievybės kompetencijos jau visiškai aiškios, bet, dar turi kur įsiterpti ir kalbininkai: jie siūlo taisyklingesnę šio vardo formą - Aukštujis arba Aukštojas. Žodžiu, gyvename laikais ir krašte, kur atradimus dar gali daryti ir geografs, ir kalbininkai - toli gražu ne visur pasaulyje taip yra. Lietuva - atradimų žemė, ir kiekvienas iš mūsų dar gali tikėtis padaryti bent vieną, užtat tikrą atradimą. To vienas kitam ir palinkėkime. Jeigu siektume preciziško tikslumo, turėtume štai į ką atkreipti dėmesį. Kelias į aukščiausiąją Lietuvos kalvą - Aukštoją - prasidėjo visai ne gegužės 20 d. 11 val. 30 min., kai keliautojo alpinisto Vlado Vitkausko vedami šventės dalyviai iš Medininkų pilies ilgiausia vora patraukė Juozapinės, kaimo ir kalno link, ir kai nuo nuvainikuotos rekordininkės vora pasuko prie dar mažai kam pažįstamo Aukštojo. Tas kelias prasidėjo daug seniau ir jau turi savo istoriją.

Kelias į aukščiausiąją Lietuvos viršukalnę. Dar 1985 m. geografas Rimantas Krupickas įtarė, kad aukščiausios Lietuvos kalvos vardas Juozapinei priklauso ne visai teisėtai, nes toje pačioje Medininkų aukštumoje gali būti ir aukštesnių kalvų. Įtarimai gal ne itin draskė abejojančias širdis, nes tik 2003 m. pagaliau susibūrė iniciatyvinė grupė, pasiryžusi nustatyti, kuriai Medininkų aukštumos kalvai turėtų teisėtai priklausyti aukščiausiosios vardas. Grupę sudarė keliautojas ir alpinistas Vladas Vitkauskas, Lietuvos keliautojų sąjungos prezidentas Algimantas Jucevičius, mums jau pažįstamas prof. Libertas Klimka, Vilniaus pedagoginio universiteto docentas, Lietuvos geografų draugijos viceprezidentas dr. Rimantas Krupickas ir Tautinio Atgimimo Ažuolyno draugijos pirmininkas inžinierius ekspertas Vitalius Stepulis. Reikalai pajudėjo. Vilniaus Gedimino technikos universiteto Geodezijos instituto specialistai, kuriems vadovavo dr. Povilas Viskontas, naudodamiesi modernia kosmine GPS technologija, 2004 m. balandžio mėn. nustatė tikslų aukščiausios Lietuvos vietos aukštį 293,84 m, suapvalinus - 294 m. Tarp komentarų internete teko skaityti ir inžinieriaus kelininko Vlado nuomonę: visai nereikia mokslo korifėjų ir moderniausios kosminės aparatūros, norint tiksliai nustatyti vietovėje taško absoliutųjį aukštį. Ko gero, išties nereikia, nes tai savo įranga nuolat daro inžinieriai kelininkai. Tačiau kažkodėl aukščiausiąją Lietuvos vietovę nustatė ne kelininkai inžinieriai, kad ir kaip juos gerbtume, bet kitų sričių atstovai. Vadinasi, lemia ne vien techninės priemonės. Nustačius aukščiausios kalvos aukštį, reikėjo jai suteikti vardą. Tam buvo paskelbtas konkursas, ir 2005 m. birželio mėn. L. Klimkos pasiūlytas vardas Aukštojas laimėjo. 2005 m. birželio 2 d. Lietuvių kalbos komisijos posėdyje buvo patvirtintas taisyklingas naujosios aukščiausios kalvos vardas - Aukštojas. Iniciatyvinė grupė parengė šios kalvos tvarkymo ir naudojimo koncepciją. Vilniaus rajono savivaldybės tarybos sprendimu 2005 m. lapkričio 18 d. buvo patvirtintas naujosios aukščiausios Lietuvos Respublikos žemės paviršiaus vietos, esančios Vilniaus rajone, Medininkų seniūnijoje, Juozapinės kaime pavadinimą - Aukštojas.

Sprendimą pasirašė savivaldybės merė Marija Rekst. Vilniaus apskrities viršininkas patvirtino pasiūlytą žemėtvarkos projektą, pagal kurį visuomeninį ir kultūrinį aktualumą įgijusi aukščiausioji kalva išskiriama iš apskrities žemės ūkio naudmenų ir atiduodama turizmo bei kultūros reikmėms.

Iš praeities - atsparos dabarties darbams. Dabar pats laikas nusikelti į Medininkų pilį, kur ir pradėta kalno Aukštojas vardynų šventė. Susirinkusieji galėjo žvilgsniu aprėpti Medininkų pilies griuvėsius, prisiminti ir senąjį lietuvių karo kelią, kuris vedė į rytus ir buvo įprasminamas didvyriškais žygiais, o Medininkų pilis, kaip Vilniaus gynybinio žiedo dalis, patikimai gynė Lietuvos sostinės prieigas. Iš istorijos ir apylinkėse gyvenusių praeities kultūrininkų veiklos prof. Libertas Klimka siūlė semtis atsparos dabarties darbams ir vizijoms ateityje, matyti kitokią Lietuvą. Juk išties iš praeities pelenų ir griuvėsių ar ne kultūra padeda kurti ateities rūmus? Remtis yra į ką. Medininkų pilis, kurios griuvėsiai mus pasiekė iš XIV a. - tai didžiausia dabartinėje Lietuvos teritorijoje gardinė pilis. Medininkų pilyje metraštiniuko ir istoriko Jano Dluogošo auklėjamas augo karalaitis Kazimieras (1458-1484 m.), kuris XVII a. pradžioje buvo paskelbtas šventuoju, dangiškuoju Lietuvos ir jaunimo globėju. Kaip teigė šventėje istorikas Donatas Žukauskas, pirmasis Medininkų pilies paminėjimas istoriniuose šaltiniuose mus pasiekė iš 1387 metų: Kryžiuočių ordino žvalgai kelių aprašymuose paminėjo Medininkus. 1402 m. Ordino didysis komturas Vilhelmas fon Herberšteinas puolė Vilnių, bet užimti nesugebėjo, buvo priverstas trauktis į pietus. Tuo metu kryžiuočiai sudegino Medininkų pilį. Iš pilies griuvėsių šiandien išpūdingiausiai atrodo romaninei architektūrai būdingo donžono liekanos. Jis buvo 5 aukštų, gyventa 4 ir 5 aukštuose. Išliko viena šaudymo anga. Pilyje buvo 4 vartai, kuriuos gynė pakeliamieji tiltai. Dabar į pilies teritoriją patenkama pro buvusius Vakarius žemutinius vartus ir bokštą, kurio išliko tik liekanos. Yra parengti du Medininkų pilies atstatymo projektai, jų įgyvendinimas priklauso nuo finansavimo. Norima pirmiausia atstatyti donžoną, įrengti keturias ekspozicijų ir vieną reprezentacinę salę, atstatyti dalį šaulių galerijų. Pilies kieme norima atstatyti bokštą, įrengti amatų miestelį su atskirais pastatėliais, atstatyti pietinį bokštą ir XX a. aštuntajame dešimtmetyje pastatytą medinį pastatėlį, kuriame būtų patalpos muziejiniams. Jeigu pavyktų aptikti daugiau duomenų, būtų gerai atstatyti ir Vakarius vartus. Norima pilies kieme įrengti ir didelę sceną kultūriniais renginiais. Apie pilių reikšmę susirinkusiems pasakojo Vilniaus pilių visuomeninės mokslinės tarybos pirmininkas dr. Romas Batūra. Aukštojas perims Juozapinės kalno tradicijas. Žinia, neapsiėjo be pakilauš ir šiai progai visai deramo aktorius Tomo Vaisietos žodžio apie arą, kuris pakilo taip aukštai, kaip dar niekas nebuvo pakilęs. Skelbiama žygio į Aukštoją pradžią. Į maždaug 3 km žygį nuo Medininkų pilies iki Juozapinės ir aukščiausiojo kalno Aukštojas vedė mūsų šauniojo alpinisto ir keliautojo V. Vitkausko vėliava, pabuvojusi visose Žemės rutulio žemynų aukščiausių kalnų viršūnėse, tarp jų - ir Himalajų Evereste. Žinoma, tą vėliavą nešė pats V. Vitkauskas. Ši vėliava nebuvo vienintelė. Iš kitų išsiskyrė Vilniaus žemaičių draugijos vėliava, kurią nešė, aišku, Vilniaus žemaičiai. Paminėsime ir visų šių vėliavų apsaugą, kurią užtikrina Senovės baltų kovos klubo "Varingis" kariai. Visi žygio į Aukštoją dalyviai buvo paskelbti šio aukščiausiojo kalno krikštateviais ir globėjais. Kitaip ir neturėtų būti. Pagal keliautojų paprotį, kopdamas į aukščiausią vietą kiekvienas žygio dalyvis nešėsi po pakelės akmenį. Aišku, pakeliui buvo sustota ant Juozapinės kalvos, kuri nuo šiol aukščiausio Lietuvos kalno vardą perleido Aukštojui. Juozapinės kalnas taip pat neturėtų būti apleistas, nes ten stovi Karaliui Mindaugui pastatytas atminimo akmuo, prie kurio liepos 6-ąją - Mindaugo karūnavimo dieną, Lietuvos piliečiai rinkdavosi paminėti Valstybės dienos. Nuo šiol šią tradiciją perims Aukštojas. Pagal senovės baltų tradicijas Medininkų aukštumos ir Aukštojo kalvos aukščiausiąją vietą žymi įbetonuotas geodezinis ženklas, o lankytojams pastatytas atminimo akmuo su užrašu Aukštojas ir kalvos aukštį žymintis skaičius - 294 m. Vitalius Stepulis, Tautinio Atgimimo Ažuolyno draugijos pirmininkas, parinko akmenį ir labai stengėsi, kad jis atsirastų šioje vietoje su užrašais. Juk kokios būtų vardynos be akmens? Ant aukščiausio Lietuvos kalno ir vyko vardynų šventės iškilmės. Prakalbos žodžius tarė Lietuvos geografų draugijos viceprezidentas dr. Rimantas Krupickas, Lietuvai pagražinti draugijos pirmininkas Juozas Dingelis (kvietęs Valstybės dieną, liepos 6-ąją, padaryti Lietuvos piliakalnių sąšauką: kurti laužus, deginti fakelus - tai turėtų būti tautos vienijimosi šventė). Žodį tarė keliautojas ir alpinistas Vladas Vitkauskas. Jis dėkojo už tai, kad visi esame kartu, patikindamas, kad niekur geriau kaip namuose, gimtojoje žemėje žmogus nesijaučia, kad ir kokiuose kraštuose lankytųsi. Meninė vardynų dalis buvo perleista folkloro ansambliui Sedula, kurio įkvėpėja - Daiva Steponavičienė. Dar pridursime, kad šventėje apeigos vyko pagal senovės baltų tradicijas. Ateityje numatoma ant Aukštojo pastatyti medinį apžvalgos bokštą, gal primenantį pilies kuorą, o jo aikštelė bus lygiai 300 m aukštyje virš jūros lygio. Lankytojai nuo bokšto galės apžvelgti Medininkų aukštumos apylinkes, natūralų apylinkių grožį. Kalno papėdėje numatyta automobilių stovėjimo aikštelė, o ateityje veikiausiai bus padaryta ir daugiau kitų dalykų. Juk ant Aukštojo norima minėti ne tik Mindaugo karūnavimo - t. y. Valstybės - dieną, bet ir Pasaulinę Žemės dieną, rengti Pasaulio lietuvių žaidynių varžybas, studentų praktikas, moksleivių, keliautojų, ekologinius, etnografinius ir kitokius kultūros renginius. Vilnijos žemė turi būti žmonių žinoma, mėgiama, lankoma.

Daug metų važiuodavome prie didžiausios Lietuvoje aptvarinės pilies Medininkuose ir prie Juozapinės kalvos, esančios už 2 km. Ten švęsdavome metines šventes, ridendavome Velykinius margučius. Šį rudenį, po Visų Šventų, grupė bičiulių - ažuolų ir kalnų mylėtojų, patraukė Medininkų link pasigrožėti rudenėjančia gamta. Ant Juozapinės kalvos augančiame Medininkų aukštumų ažuolyne pasodinome ažuolą 2013 m. birželio mėn. 22 d. talibų nužudytam Lietuvos alpinistui Ernestui Markšaičiui, Himalajuose kopusiam į virš 8 tūkstančių metrų iškilusią Nangą Parbat viršūnę. Prie šio ažuolo buvo pasakyti svarūs žodžiai apie žemę, gyvenimo prasmes ir mūsų santykį su šiuo ir anapusiniu pasauliais. Antanas Gudelis sugiedojo lietuvių liaudies dainą „Pūtė vėjas ažuolą, ažuolėlį“... Dar pasodinome medelius Lietuvos Sąjūdžio metraštininkui, fotografui, dailininkui ir žurnalistui Zinui Kazėnui, o taip pat visiems nepailstantiems Lietuvos ažuolų sodintojams.

2006 m. gegužės 20 d. Vlado Vitkausko kvietimu suburta iniciatyvinė grupė pastatė akmenį ant šios, aukščiausios Lietuvos kalvos. Kad tai tikrai pati aukščiausia Lietuvos vieta, geografo Rimanto Krupicko teikimu, patvirtino Gedimino technikos universiteto geodezininkai, nustatę, kad jos aukštis – 293,84 m. Prof. Liberto Klimkos siūlymu kalnui buvo suteiktas Aukštojo vardas. Kalno įvardijimo rūpesčiuose, jo populiarinime tarp keliautojų ir gamtą gerbiančių žmonių, daug prisidėjo Algimantas Jucevičius. 2012 m. pagal architekto Alvydo Mituzo projektą ant kalno buvo pastatytas dailus ažūrinis apžvalgos bokštas ir gražiai sutvarkyta aplinka. Kalvos viršūnę įprasmino monumentalioji Dalios Matulaitės skulptūra „Baltų saulės ratas. Ugnies altorius“ su karūnuota ugniaviete ir keturiais perkūno žirgais, žvelgiančiais į visas keturias pasaulio šalis. Aukštojo kalną ir Medininkų aukštumų ažuolyną aplankę žmonės čia pajunta senovės dvelksmą, kai po paskutinio ledynmečio šiose vietose apsigyveno mūsų protėviai.

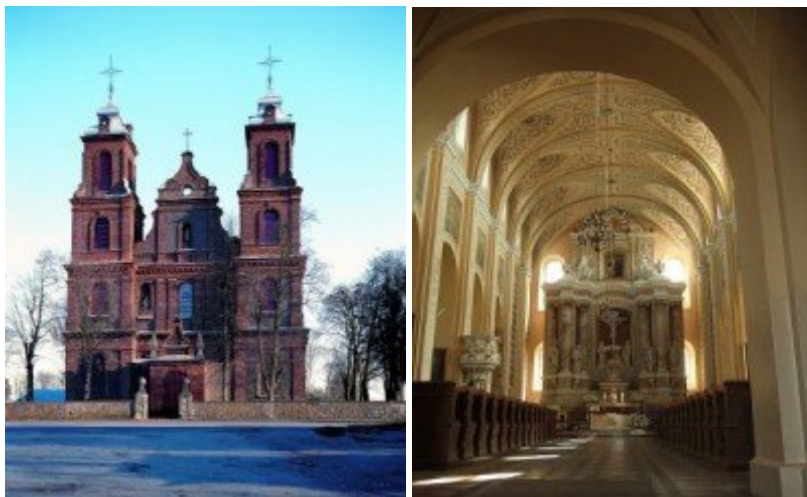
V. Stepulis 2013 m.

Turgeliai

Turgelių pavadinimas minimas istoriniuose dokumentuose nuo XVII amžiaus. Iki to laiko yra pateikiamas Mangirdų Merkys, Mažasis Merkys. Pavadinimas „Turgeliai“ kilo iš lietuviško žodžio „turgus“.

Turgelių Romos katalikų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia buvo pastatyta 1511 metais broliu Vaclavo ir Aleksandro Mangirdų ir Viktoro Gabrielovičiaus pastangomis.

Nauja mūrinė bažnyčia pastatyta 1835-1837 m., kai Turgelių parapijai vadovavo kunigas Atanazy Ihnatovič. 1897-1909 išaugo nauja neobaroko ir klasicizmo stiliaus bažnyčia, kuri gyvuoja ir šiandien. Turgelių bažnyčią puošia Hanso Meilingo paveikslo „Paskutinė vakarienė“ kopija, kuri buvo nutapyta Vilniaus dailininko Roberto Bluj.

1903 m. Turgeliams buvo suteiktas miestelio statusas. 1905 m. Turgeliuose veikė kaimo pagrindinė mokykla. Miestelyje ypač didelis prekymetis vykdavo gegužės 8 d. 1850 m. Turgeliuose atsirado dar vienas reprezentacinis pastatas. 1850 m Turgelių kapinėse pastatyta Kobilinskių koplyčia. Tai apvalus statinys iš lauko akmenų. Prie koplyčios yra teisininko, ekonomisto fiziokrato, Vilniaus universiteto rektoriaus Simono Malevskio (1759-1832) kapas.

1932 -1950 metais Turgeliuose gyveno ir dirbo kunigas prelatas Juzef Obremski (1906-2011). 1932 m. birželio 12 d. jis buvo pašventintas į kunigus. Po mokslų baigimo tuometinis vyskupas Romualdas Jalbžykovski paskyrė Juzefą Obremškį vikaru Turgeliuose. Čia Obremski tarnavo žmonėms ne tik kaip kunigas, bet ir aktyviai dirbo visuomeninį darbą. Būdamas Turgeliuose prelatas susipažino su generolu Lucijanu Želigovskiu, kuris gavo žemės prie Turgelių. Šiandien Želigovskio dvarą primena tik kukli sena alėja.

Pavlovo Respublika

XVIII amžiuje visoje Europoje garsi Pavlovo respublika apėmė 3 tūkstančius hektarų ploto, turėjo savo Konstituciją, herbą, pinigus, parlamentą, išdą, savišalpos kasą, miliciją, gydytoją, mokyklą. Jos prezidentas Povilas Bžostovskis valdose panaikino lažą, žemę išdalijo valstiečiams ir įvedė išperkamąjį mokestį. Jis rūpinosi valstiečių gyvenimu, kultūra, švietimu, vertė ir leido jiems įvairias knygas. 1791 m. balandžio 4 d. Lietuvos-Lenkijos Seimas oficialiai pripažino respubliką ir patvirtino jos gyventojų priimtą konstituciją. Ši Respublika gyvavo beveik 30 metų. Šiandien išliko tik buvusių didingų dviaukščių rūmų sienos, kitų trijų pastatų ir vartų griuvėsiai.

Senosiose kronikose minimas Pavlovo dvaras, kuris anksčiau buvo vadinamas Mekinės dvaru. Jis priklausė ne vienai didikų šeimai: Radvilų, Slušku, Potockių, Duninų, Sanguškų, Korsakų.

1767 m. iš Italijos sugrįžęs kunigas, rašytojas ir reformatorius Povilas Bžostovskis nupirko Merkinės dvarą ir aplinkines žemes, iš viso apie 80 valakų, ir čia įsteigė minėtą Respubliką. Iš tėvo jis paveldėjo didelį kapitalą. Todėl didelės vertės Merkinės dvaro pirkimas sukėlė nuostabą tarp vietinių gyventojų. 1769 m. lenkiški ir lietuviški žemvaldžiai išgyveno tikrą šoką. Bžostovskio vykdomas reformas smerkė kaimynystėje esančių žemių savininkai, o taip pat bajorai iš tolimesnių šalies regionų. Žemvaldžiai kaltino jį nuo senovės galiojančių įstatymų laužimu. Jie laikėsi nuomonės, kad dvasininkui nedera vykdyti tokio pobūdžio veiklos. Nurodinėjo, kad net nemandagu kunigui domėtis ir rašyti apie žemės ūkį.

Šia Pavlovo respublika pradėjo domėtis daugelis Europos valstybių. Merkinės dvaro valstiečiai, P.K. Bžostovskiui sutikus, priėmė savivaldos įstatymą.

Tik vėliau, kai Pavlovo respublika pradėjo plėstis, o jos gyventojai praturtėjo, Bžostovskį pradėjo palaikyti vis daugiau žmonių.

Dešiniajame Merkio upės krante italų architektas Carlo Spampani 1770 m. pastatė nedidelius modernius ankstyvojo italų klasicizmo rūmus. Fasadą sudarė veranda su didingomis kolonomis. Jos parėmė pirmojo aukšto vidinį balkoną.

Atvykę svečiai stebėdavosi Pavlovo respublikos valstiečių namais. Jie buvo statomi iš tašytų rąstų, styrojo kaminai, viduje buvo sumūrytos koklinės krosnys ir įrengtos virtuvės, namuose buvo stikliniai langai. Šalia namų žmonės veisė sodus ir kasė daržus.

Žiemą, kai sumažėdavo žemės ūkio darbų, valstiečiams būdavo organizuojamos „akademinės dienos“, diskusijų vakarėliai jaunimui. P. K. Bžostovskis turėjo didelę biblioteką ir leido ja naudotis.

1974 m. Pavlovo respublika dar labiau išitraukė į valstybės gyvenimą. Pavlovo milicija dalyvavo T.Kosciuškos sukilime. Pulkininkas J.Jasinskis apsigyveno Pavlove. Respublikos prezidentas Bžostovskis skyrė pinigų, aprūpindavo kariuomenę maistu ir arkliais. Pavlovo Respublika egzistavo 28 metus – nuo 1769 iki 1797 metų.

1794 m. P.K.Bžostovskis pardavė dvarą grafiui Friderikui Mošinskiui ir išvažiavo į užsienį. Naujieji dvaro šeimininkai iki mirties toleravo daugumą Pavlovo konstitucijos punktų, kol ji galutinai prarado savo galią. Numalšinus 1831 m. sukilimą, kuriame dalyvavo Pavlovo gyventojai, caro valdžia iki 1915-ųjų iš P.K.Bžostovskio pinigų mokėjo priedus prie felčerio ir mokytojo algų. Sovietų pareigūnams rūmų likimas nerūpėjo.

Labiausiai P.K.Bžostovskio dvaras nukentėjo Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais. 1970 m. viename dvaro pastatų buvo įsteigta ferma, kitame gyveno žmonės.

Dabar ketvirtį amžiaus gyvavusios Pavlovo respublikos buvimą primena žymaus dailininko P. Smuglevičiaus XVIII a. pab. tapytas paveikslas. Išliko tik buvusių didingų dviaukščių rūmų, kitų trijų pastatų ir vartų griuvėsiai.

Jašiūnai

Jašiūnų gyvenvietė žinoma nuo 1402 m. XV–XVIII a. priklausė tuo metu vienai iš galingiausių ir turtingiausių Lietuvos didikų giminių – Radviloms. 1811 m. iš nusigyvenančių Radvilų Jašiūnų dvarą pirkė Lietuvos tribunolo Kelių departamento viceministras Ignacas Balinskis. Po jo mirties dvaras atiteko jaunesniajam sūnui Mykolui Balinskiui. Jis žinomas kaip „Vilniaus miesto istorijos“, „Vilniaus universiteto istorijos“ autorius. 1820 m. jam vedus Vilniaus universiteto profesoriaus chemiko Andriaus Sniadeckio vyriausiąją dukrą Sofiją Sniadeckytę, Jašiūnuose apsigyveno Sniadeckių šeima.

Jašiūnai tapo dar populiareni, kai profesorius Jonas Sniadeckis, pasitraukęs iš rektoriaus pareigų, nutarė įsikurti čia su brolio dukros šeima. J. Sniadeckis laiškuose rašė, kad jam brolio šeima labai svarbi, be to, sušlubavo sveikata, suprastėjo regėjimas.

J. Sniadeckio iniciatyva ir lėšomis 1824–1828 m. pagal Vilniaus universiteto architektūros profesoriaus Karolio Podčašinskio projektą pastatyti puošnūs vėlyvojo klasicizmo stiliaus rūmai. Tuo pačiu stiliumi buvo dekoruotas rūmų vidus, deja, jis perdirbtas XIX a. antrojoje pusėje. Kiek nukentėjo pirmąsį dekoro vertė, nors iki mūsų dienų jis išliko savitas, pakankamai meniškas. Vertingi architektūriniai požiūriu ir kiti buvusio dvaro statiniai – oficina, kuri pradėta klasicizmo stiliumi, o praplėsta jau vadinamojo istorizmo laikotarpiu. Atokiau nuo rūmų esančios arklidės su sodininko, girininko ir vežėjo gyvenamosiomis patalpomis antrame aukšte. Greta arklidžių stovi liaudies architektūros statinys – svirnas. Klasicizmo laikotarpio kūrinys yra ir 11 ha plotą užimantis Jašiūnų parkas, kuris driekiasi palei Merkį. Parkas pradėtas sodinti dar prieš rūmų statybą. Vinguoti takai nuo rūmų tęsiasi išilgai upės slėnio.

Jašiūnai buvo svarbus praėjusio amžiaus kultūros centras – čia gyveno ir lankėsi daug žymių to meto žmonių. Jašiūnuose vešėjo Tomaš Zan, Antonis Edvardas Odinecas, Juzefas Miankovskis, kun. Stanislovas Bonifacas Jundzilas, vyskupas Laurynas Puttkamer, kun. Povilas Bžostovskis. Jaunystėje Jašiūnų dvare svečiavosi lenkų poetas Julijus Slovackis (1809–1849), mėgdavęs vaikščioti su Liudvika Sniadeckyte viena iš parko alėjų prie Merkio. Dabar ji vadinama Slovackio vardu. Dvare ne kartą lankėsi poetas Adomas Mickevičius.

Balinskiai rūpinosi ir pramonės plėtra, todėl XIX amžiaus 1-oje pusėje Jašiūnuose pradėtas medienos perdirbimas – veikė lentpjūvės, terpentino fabrikas, vėliau pastatyta kalvė ir vario liejykla. Po Mykolo Balinskio mirties Jašiūnus paveldėjo jo sūnus Konstantinas, paskutiniaisiais dvaro savininkais buvo Aleksandras ir Ana iš Balinskių Peresviet-Soltanai. 1939 metais įžengus sovietų kariams rūmai ir dvaras labai nukentėjo: buvo sunaikinti baldai, veidrodžiai, paveikslai, Sniadeckio gaubliai, rankraščiai ir knygos.

Šiuo metu dvaro rūmai tušti, gerokai nuniokoti laukia restauravimo.

Labai vertingas paminklas Jašiūnuose yra Balinskių ir Sniadeckių šeimų kapinaitės, esančios miškelyje priešais rūmus, Merkio dešiniajame krante. Čia 1830 m. pirmas buvo palaidotas dvaro šeimininkas Jonas Sniadeckis. Kapinaitėse suskaičiuojama 18 palaidojimų. Iš jų svarbiausi: Vilniaus universiteto rektorius, astronomijos ir matematikos profesorius

J. Sniadeckis (1756–1830), istorikas M. Balinskis (1824–1902), psichiatras, Peterburgo karo akademijos profesorius Jonas Balinskis (1824–1902) ir jų artimieji. Mykolas Balinskis planavo pastatyti kapinėse koplyčią ir kreipėsi leidimo į vietos valdžią, motyvuodamas tuo, kad Jašiūnuose nėra bažnyčios. Atsakydamas vyskupas Andrius Benediktas Klangevičius leido Jašiūnų dvare viename kambaryje (buvusiame J. Sniadeckio kabinete) įrengti koplyčią. Toji koplyčia dvare veikė beveik šimtą metų, kol pradėta statyti bažnyčia pačiuose Jašiūnuose.

Prie įvažiavimo į gyvenvietę puikuoja Šv. Onos bažnyčia. Pirmą bažnyčia Jašiūnuose pastatyta XV amžiaus pradžioje – XVI pabaigoje. Po bažnyčios sunaikinimo karo su švedais metu Jašiūnai neturėjo bažnyčios. 1929 metais pastatyta medinė bažnyčia iki šių dienų puošia miestelį.

Šalčininkai

Miestas Lietuvos pietryčiuose, Vilniaus apskrityje, 45 km į pietus nuo Vilniaus; rajono ir seniūnijos centras. Vakarine miesto riba eina geležinkelis Vilnius-Lyda. Miestas yra lenkų kultūros centras - 72% gyventojų - lenkai.

Šalčininkuose yra du tvenkiniai – Šalčios upės praplatėjimai: pirmasis yra arčiau centro ir mažesnis, antrasis – šiaurės rytuose ir didesnis. Mieste stovi Šv. apaštalo Petro bažnyčia (pastatyta 1835 m.), Šv. Tichono stačiatikių maldos namai (nuo 1996 m.), paštas, rajono centrinė ligoninė, savivaldybė, pietryčiuose – Šalčininkų miškas. Pietuose yra pasienio kontrolės punktas Šalčininkai-Benėkainys. Prie miesto yra išikūręs gana didelis Šalčininkų kaimas.

Pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose Šalčininkai minimi 1311 m. Duisburgo kronikoje, kai teutonai su didele kariuomene nusiaubė Šalčininkų apylinkes. Vėliau jų puolimai pasikartojo dar 1378, 1382 ir 1394 metais.

1410 m. pastatyta pirmoji Šalčininkų bažnyčia. XV a. Šalčininkai tikriausiai jau buvo miestelis, kuriame gyveno lietuviai, totoriai ir lenkai, bet miesto teises gavo tik 1956 metais.

1950–1962 m. ir nuo 1972 m. – rajono centras. 2000 m. vasario 11 d. Prezidento dekretu patvirtintas miesto herbas. Miesto vardas yra vandenvardinės kilmės, nuo pro miestą pratekančio Šalčios upelio.

Šalčininkų pradžia siekia XIII amžių (kryžiuočių šaltiniuose užfiksuota Salsniken arba Saletzniken). Petro Dusburgiečio kronika taip aprašo 1311 m. kryžiuočių žygį į Lietuvą: „.../ Henrikas, didysis komtūras, ir 150 brolių su stipria kariuomene ir 2000 pėstininkų pasuko link Lietuvos, į valsčių, vardu Salsniken /.../ įsiveržė visur degindami ir plėšdami“.

XIV a. Šalčininkai priklausė turtingiems Hlebovičiams. Apie 1410 m. buvo pastatyta pirmoji katalikų bažnyčia. Nuo 1513 m. Šalčininkai priklausė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikui J. Radvilai. Jonas ir Ona Hlebovičiai 1523 m. paskyrė parapijai žemės, kito turto. XIV a. prekybos kelių Vilnius – Lyda – Eišiškės – Dieveniškės sankryžoje buvo pastatyta katalikų bažnyčia, kuri priklausė Beniakonių bažnyčios filialui. 1568 m. bažnyčią pasisavino evangelikai reformatai. Vilniaus pakamaris Jonas Alfonsas Lackis 1622 m. bažnyčią atstatė, padidino fundaciją. Hlebovičių laikais Šalčininkuose egzistavo protestantų koplyčia ir žydų pamaldos namai. 1655 m. Maskvos kariuomenė sunaikino Šalčininkus. 1674 m. pastatyta nauja, medinė bažnyčia. 1812 m. miestas ir bažnyčia su archyvu Napoleono kariuomenės buvo sudeginta.

XIX a. Šalčininkų miestelyje veikė paštas (pastatas išliko iki mūsų dienų).

Nuo 1818 m. Šalčininkuose klebonavo kun. Povilas Hrinaškevičius. 1821 m. lapkričio 2 d. Adomas Mickevičius, vešėdamas pas kunigą Povilą Hrinaškevičių, Šalčininkų kapinėse stebėjo Vėlinių apeigas, o vėliau jas aprašė savo garsioje dramoje. 2004 m. šalia miesto bažnyčios buvo atidengta memorialinė lenta su užrašu, patvirtinančiu šį faktą.

1823 m. Šalčininkus nusipirko grafai Vagneriai, kurie paskatino miesto klestėjimą ir augimą.

Jie čia tvarkėsi iki Antrojo pasaulinio karo. Pirmasis dvaro savininkas – Karolis Vagneris (1786–1863). Jis pastatė Šalčininkuose koplyčią ir įsitraukė į aktyvų politinį gyvenimą. Visą gyvenimą išlaikė anticarines nuostatas. Dalyvavo Rusijos dekabristų judėjime ir buvo ištremtas į Voronežą. Palaikė 1863 m. sukilimą prieš carą. Vilniaus generalgubernatoriaus Muravjovo įsakymu už sukilėlių palaikymą turėjo būti konfiskuotas visas turtas. Bet tas įsakymas išėjo pralinkus trims dienoms po K. Vagnerio mirties, kai dvarą jau valdė vienintelis jo sūnus Algirdas (1819–1891). Jis mažai domėjosi ūkiu ir anksti perdavė dvaro valdymą savo sūnui Vitoldui (1844–1906), pats atsidėjo naujų rūmų

statybai. Šalčininkų dvaras ypač suklestėjo tarpukariu, kai jį pradėjo valdyti Vitoldo sūnus Karolis. Vagnerių ūkis tuometiniame Vilniaus krašte laikytas pavyzdiniu. Į Vagnerių ūkį buvo vežamos užsieniečių delegacijos.

Iki šių dienų išliko 1876–1880 m. Algirdo Vagnerio (Olgierd Wagner) statyti neoklasicistiniai dvaro rūmai. Juos projektavo vokiečių architektas Hetšoldas. Tai prašmatnūs rūmai su dviem portikais. Architektas vykusiai sujungė naujus rūmus su senais, veikiausiai dar Chodkevičių statytais, ir senoje dalyje įkūrė oficiną – patalpą tarnams. Po karo dvare veikė ligoninė, muzikos mokykla, dabar čia įsikūrusi S. Moniuškos menų mokykla.

Dabartinė bažnyčia, kurioje šiandien meldžiasi Šalčininkų parapijos tikintieji, iškilo iš 1835 m pastatytos Šalčininkų savininko Karolio Vagnerio kapinių koplyčios. Dabartinis bažnyčios altorius – tai senos koplyčios liekana. Buvusios Šalčininkų bažnyčios vietoje dabar yra kavinė, o šventoriuje – autobusų stotis.

Nuo 1998 m. gruodžio mėnesio miesto centrą puošia Adomo Mickevičiaus paminklas, atidengtas minint vieno žymiausių lenkų poeto 200-ąsias gimimo metines. Paminklo autoriai – skulptorius Bronius Vyšniauskas ir architektas Rimvydas Vyšniauskas. Tai bronzinė 2,5 m aukščio skulptūra. Ant paminklo puikuoja poeto autografas ir žinoma citata lenkų ir lietuvių kalbomis „Žvelk širdimi į širdį“.

1999 m. lapkričio mėnesį buvo atidengtas paminklas 1863 metų sukilimo Lietuvoje ir Baltarusijoje karo vadui Konstantinui Kalinauskui. Paminklo autorius - skulptorius V. Januškevičius.

2010 m. atrestauruota koplytėlė prie įvažiavimo į Šalčininkus. Ji šešių metrų aukščio, pastatyta XVIII a. Tai V. Gucevičiaus autorystės paminklas, kuris dar ilgus metus bus vadinamas Šalčininkų miesto vizitine kortele.

Poškonys

Prieš pradėdant žygį, patartina užsukti į kultūros paminklų laikytina senosios Poškonių mokyklos pastatą. Dabar čia įsikūręs Dieveniškų istorinio regioninio parko informacijos centras. Nedideliame muziejuje yra eksponuojami senieji namų apyvokos daiktai, surinkti XIX a. pab. – XX a. pr. Dieveniškų apylinkėse. Čia eksponuojami vietos audėjų išausti tradiciniai lininiai audiniai – lovatiesės, rankšluosčiai, staltiesės, juostos, o centro teritorijoje apžiūrėti akmeninių skulptūrų parkelį. Informaciniame centre galėsite išgyloti žemėlapi, pasitarti. Į kelionę palydės ekskursijos vadovas. Galite dalyvauti pažintinėse ekskursijose įvairiais maršrutais po apylinkes: pėsčiomis, dviračiu, automobiliu.

Istorijos šaltiniuose Poškonys pirmą kartą minimi 1713 m. LDK aktuose. Tuo metu kaimas priklausė Arlaviščių (Orlavciškių) dvarui, buvusiam tada dvarininkui Jonui Žemlai. Kaime buvo 5 sodybos. Pagal sodybų ir pastatų išdėstymą kaimavietė yra gatvinė, rėžinė, užstatyta vienpusiai. Žmonės nuo seno namus ir sodybas puošdavo savo rankomis išgrąžintais dirbiniais. Dabar Poškonys - seniūnijos centras. Architektūriniu ir istoriniu požiūriu vertinga yra senoji gatvė. Sodybos statytos IXX a. pabaigoje - XX a. pradžioje.

Dieveniškų istorinis-regioninis parkas

Dėl unikalios ir įdomios krašto etnokultūrinio palikimo Dieveniškų apylinkės paskelbtos istoriniu regioniniu parku, vieninteliu turinčiu tokį statusą tarp 30-ties Lietuvos regioninių parkų.

Istorinis regioninis parkas įsteigtas 1992 metais. Jo plotas 8609 ha. Parko ypatybė - senųjų gatvinių kaimų tinklas, susidaręs XVI a. valakų reformos metu. Dieveniškų apylinkėse išplitęs vienpusis sodybos tipas. Neilgoje juostoje Gaujos slėnyje ir kalvotose vietose tarp Poškonių ir Dieveniškų yra išsidėstę net 13 gatvinių kaimų, kurie sudaro 3 arti vienas kito esančių kaimų grupes. Toks kaimų išsidėstymas kitose Lietuvos vietovėse retas dalykas. Žižmų, Rimašių ir Poškonių kaimuose yra paminklinių statinių, statytų XIX a. pab. – XX a. pr.

Šimašiuose yra 7 sodybos, kurios įrašytos į paminklų Lietuvos kultūros vertybių registrą, o Žižmuose 8 sodybos, kuriose yra 28 statiniai, pastatyti XIX a. pab. – XX a. pr. Gyvenamieji namai turi nemažai puošybinių elementų, palangės ir antlangės išdrožinės geometriniais raštais. Kultūros paminklų laikytinas senosios Poškonių mokyklos pastatas. Dabar čia įsikūręs Dieveniškų istorinio regioninio parko informacijos centras. Nedideliame muziejuje yra eksponuojami senieji namų apyvokos daiktai, surinkti XIX a. pab. – XX a. pr. Dieveniškų apylinkėse. Čia eksponuojami vietos audėjų išausti tradiciniai lininiai audiniai – lovatiesės, rankšluosčiai, staltiesės, juostos.

Nors parko teritorijoje yra tik 1 piliakalnis - Bėčionių, pilkapių gausa negali pasigirti nei vienas kitas šalies parkas. Stakų pilkapynas apima 42 pilkapius, Poškonių pilkapynas yra 22 m skersmens ir 1,8 aukščio pilkapis, vertingi ir Didžiulių, Senųjų Miežionių bei kiti pilkapynai.

Dieveniškų regioniniame parke ledyno epochos pėdsakai yra mitologiniai akmenys, kurių parko teritorijoje yra labai daug. Į pietryčius nuo Didžiulių ties riba su Pupiškių kaimu, galima pamatyti du įdomius archeologinius paminklus. Didysis akmuo vadinamas Jankeliu, mažesnis Jankeliuku. Šie mitologiniai akmenys apipinti gražia legenda apie du muzikantus, kurie grįždami iš vestuvių nusprendė pailsėti. Kitas mitologinis akmuo „Užkeiktos vestuvės“, esantis Zajasiškių miško vietovėje, irgi apipintas gražia legenda apie vestuves. Sakoma, kad šis akmuo esąs jaunosios motinos prakeiktas vestuvininkų pulkas ar motinai ištarus prakeikimą ant ištekančios dukros nukritęs ir ją pražudęs akmuo. Už dviejų kilometrų nuo „Užkeiktos vestuvės“ prie vieno Dieveniškų pilkapių stūkso „Moku“ vadinamas akmuo. Daugelį metų žmonės tikėjo šio akmens gydomąja galia.

Dieveniškės

Dieveniškės minimos nuo XIV a. pabaigos, nors spėjama, kad šiose vietovėse dar XIV a. pradžioje buvęs žymaus lietuvių feodalo Gedgaudo dvaras. 1379–1392 m. kryžiuočių karo kelių į Lietuvą aprašymuose 1385 m. minimas Mingailos kaimas, iš kurio kilęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos didikas Mykolas Mingaila, manoma, Gedgaudo sūnus. 1433 m. Žygimantas Kęstutaitis Dieveniškų kaimą padovanojo Jonui Goštautui. 1537 metais Stanislovas Goštautas vedė Barborą Radvilaitę. Santuoka truko trumpai ir nebuvo susilaukta vaikų. 1542 m. po Stanislovo Goštauto mirties Dieveniškės kartu su Geranionais ir Lipniškėmis vėl grįžo didžiojo kunigaikščio nuosavybėn. 1561–1565 m. aktuose Dieveniškės

vadinamos karališkuoju valsčiumi. Nuo XVI a. pabaigos dvaras su miesteliu nuolat buvo įkeičiamas. Valdytojai dažnai keitėsi.

1474 m. tuometinis Kijevo vaivada Martynas Goštautas pastatydino medinę bažnyčią. XVIII a. 80-aisiais metais pirmoji Dieveniškų bažnyčia sudegė. 1783 m. rekonstruotas miestelio centras, pastatyta dabartinė medinė Šv. Mergelės Marijos Rožančinės bažnyčia, kuri buvo perstatyta 1861 metais. Bažnyčia turi klasicizmo bruožų, yra kryžminio plano, bebokštė. Priešais bažnyčią 1903 m. pastatyta mūrinė 21 metro aukščio varpinė, joje yra beveik 200 metų senumo varpai: vienas išlietas 1745 metais, kitas – 1840. Varpinė yra kartu su vartais, pro kuriuos įeinama į iš visų pusių mūrinių tvora aptvertą bažnyčios šventorių.

Vertas dėmesio yra koplytstulpis, kuris yra išlikęs pietrytiniame miestelio pakraštyje, prie kelio į Subatninkus. Tai 6 m aukščio mūrinis paminklas su keturšlaičiu skardiniu stogeliu. Koplytėlėje yra senas medinis kryžius su „nukryžiuotojo“ skulptūrele. Šį architektūros paminklą vietiniai gyventojai vadina „švedų koplyčia“.

Šiauriniame miestelio pakraštyje, prie dabartinio kelio į Šalčininkus, yra pušimis apaugusios kapinės. Jose laidojama nuo XVIII a. pabaigos (seniausios kapinės buvo bažnyčios šventoriuje). Ten yra daug senų ir vertingų paminklų.

Dieveniškų pilkapytas yra mažiau kaip už 3 km į Vakarus, prie senojo kelio į Šalčininkus. Dabar jį sudaro aštuoni išlikę pilkapiai, pūpsantys toli vienas nuo kito Zajasiškių miške. XVI a. pabaigoje Dieveniškėse gyveno iškilus to metopoetas Andrius Rimša. Jo eilės išspausdintos ir 1588 m. Lietuvos statutojangoje. Dieveniškėse gimė Napoleonas Riauba (1860-1929) – žurnalistas, rašytojas ir kraštotyrininkas. Po teisinių mokslų baigimo Varšuvoje apsigyveno Vilniuje. Ten prisidėjo prie Švietimo draugijos įkūrimo. Po 1905 metų redagavo „Kurier Wilenski“ priedą. Dieveniškės — istoriniu ir architektūriniu požiūriu įdomus miestelis. Jis tipiškas senųjų lietuvių žemių, kuriam priskirtinos Lietuvos Respublikos pietrytinės ir kaimyninės Baltarusijos vietovės, gyvenvietės pavyzdys. Savo gatvių tinklu ir raida Dieveniškės siejasi su Šalčininkais, Geranainimis, Subatninkais ir kitais miestais bei miesteliais. Neatsitiktinai 1970 m. Dieveniškės įtrauktos į Lietuvos vietinės reikšmės urbanistikos paminklų sąrašą. Tai užtikrino šiokią tokią Dieveniškų istorinės dalies I apsaugą. Svarbiausi Dieveniškų urbanistinio paminklo elementai — keturkampė aikštė, į kurią subėga penki istoriniai keliai. Jie jungė miestelį su Vilniumi, Ašmena, Trobomis (Subatninkais), Geranainimis, Šalčininkais (per Vareną).

Tuo tarpu prie vietinės mokyklos buvo pastatytas paminklas Juzefui Pilsudskui. Šie paminklai 1946-1950 m. buvo suniokoti sovietinės valdžios.

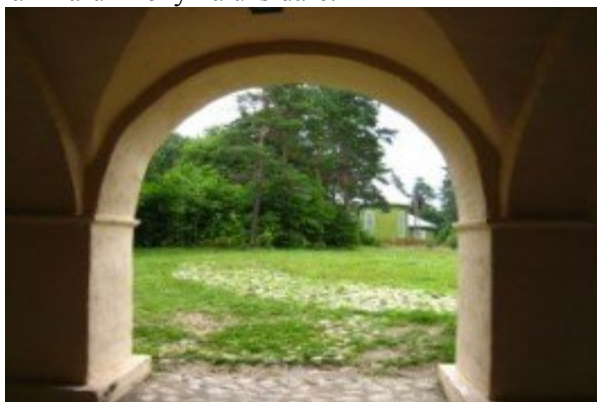
Norviliškės

12 kilometrų į rytus nuo Dieveniškų prie pat Baltarusijos sienos yra Norviliškių vietovė, kurioje dramatiškus istorijos klodus saugo renesansiniai vienuolyno rūmai. Kaimas jau 1507 metais priklausė Surviliškių dvarui. 1589 metais Jan Survila pardavė Norviliškes Vaitiekui ir Dorotai Šorcams. Teigiama, kad pilį seno dvaro vietoje XVI a. pabaigoje pastatė turtingas Rytprūsių pirklys Vaitiekus Šorcas, įsimylėjęs ir vedęs vietos gražuolę grafaite Daratą Zienovičiūtę. Būtent dėl jos sumanus pirklys bei drąsus karys iš Mariemburgo ir likęs Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje. Tačiau ankstyva Vaitiekaus mirtis neleido galutinai įgyvendinti gynybinio palivarko architektūros užmanymo. Po vyro mirties Dorota Zienovič-Šorc, norėdama, kad plistų tikėjimas, pasikvietė iš Vilniaus „mažuosius brolius“ pranciškonus ir

1617 metais fundaciniu aktu jiems užrašė Norviliškio palivarką. 1745 m. čia pastatyta bažnyčia, o parapija buvo įkurta 1698 m. Čia gyveno 4 vienuoliai.

XVII a. pradžioje Norviliškėse buvo pastatytas mūrinis vienuolynas, kuris buvo svarbiausias pastatas Norviliškių vienuolyno statinių ansamblyje. Jame buvo valgomasis su žalių koklių krosnimi ir 4 langais, taip pat buvo 6 aruodai grūdams supilti, antrame aukšte – miegamasis, kamara. Pastato apačioje buvo du rūšiai, dar du rūšiai – po bokštais. Visas pastatas buvo dengtas čerpėmis ir skiedromis. 1832 metais vienuolynas buvo uždarytas, vienuoliai perkelti į Naugarduko pranciškonų vienuolyną. Uždaryta ir bažnyčia. Carinė valdžia perėmė mūrinį vienuolyną, bažnyčią ir kitus pastatus. Po kurio laiko medinė bažnyčia buvo išardyta, rąstai nuvežti į Alšėnus, ten iš jų pastatyta cerkvė. Iš pranciškonų paruoštų plytų naujos bažnyčios statybai 1834 metais buvo pastatytos kareivinės. Kareiviai įsikūrė ir senajame vienuolyno pastate ir ten išbuvo iki XX amžiaus pradžios. 1904 metais vienuolynas ir rusų kariuomenės pastatytos 2 aukštų kareivinės perėjo iš Karo ministerijos žinios Žemės ūkio ministerijai ir buvo atiduotas mergaičių žemės ūkio mokyklai. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui mokykla užsidarė.

1928 m. parapijiečių lėšomis pastatyta nauja „Zakopanės stiliaus“ medinė, skarda dengta bažnyčia.

1933 metais bažnyčios inventoriuje, sudarytame keičiantis klebonui, be kita ko nurodoma, kad uždarant vienuolyną broliai užkasė į žemę 18 000 auksinų (sidabru ir auksu) katilė netoli bažnyčios ir vienuolyno. Daugiau žinių apie lobį nėra. Iki šiol nerastas ir legendinis tunelis iš Norviliškių į Alšėnus, tačiau aplinkinių gyventojų įsitikinimu jis tikrai egzistuoja. Kol kas pavyko rasti tik tunelį, vedantį iš pilies į varpinę. 2002 metais pradėta rekonstruoti Norviliškių pilį. Dabar čia veikia turistinis kompleksas.

Kaniūkai

Kaniūkų kaimas, esantis pietrytiniame Rūdinkų girios pakraštyje netoli Lietuvos–Baltarusijos dabartinės sienos, prie Šalčios upės. 1920–1939 m. Kaniūkai priklausė Lenkijos valdomo Vilniaus krašto Lydos apskrities Benekainių valsčiui. 1943 m. rudenį kaime susikūrė vietinės savisaugos dalinys. Savisaugininkai trukdė tarybiniais partizanams veikti, ginklu gynė jų grobiamą derlių, gyvulius, kitų turtą, nepakluso reikalavimams nusiginkluoti. Nepajėgdami kontroliuoti padėties pietryčių Lietuvoje ir nuslopinti ginkluotų kaimų savisaugininkų priešinimosi, tarybiniai partizanai griebėsi žiaurios parodomosios baudžiamosios akcijos. 1944 m. sausio 29 d. jų rinktinė, sudaryta iš daugiausia buvusių Kauno geto kalinių žydų ir tarybinių karo belaisvių, vadovaujama Jakovo Prennerio, puolė ir sudegino kaimą. Žuvo 100 žmonių (vyrai, moterys, vaikai). Pagrindinė tarybinių partizanų būstinė, kurie plėšė ir kankino vietinius žmones, buvo Rūdinkų giria.

1944 m. iš sausio 29 į 30 d., naktį, partizanų rinktinė puolė miegantį kaimą, kuriame dauguma buvo lenkų tautybės žmonės.

Vienas iš žudynių kaltininkų Chaim Lazar, autorius Niujorke išleistos knygos (1985) „Destruction and resistance“ rašė: „Brigados štabas nusprendė Kaniūkų sulyginti su žeme, kad parodytų pavyzdį kitiems. Vieną vakarą šimtas dvidešimt partizanų iš visų stovyklų, apsiginklavę geriausiais ginklais išėjo į kaimo pusę. Tarp jų buvo penkiasdešimt žydų, kuriems vadovavo Jakov Prenner. Turėjo įsakymą - nepalikti nieko gyvo. Užduotis buvo įvykdyta per labai trumpą laiką. Sunaikinta šešiasdešimt namų, o iš 300 kaimo gyventojų, niekas neišsigelbėjo“.

Namuose buvo gyvai sudeginta 100 kaimo gyventojų. Nepasigailėta senolių, moterų ir vaikų. Iš visų kaimo gyventojų daugiau negu pusei pavyko pabėgti. Kitą dieną, 1944 sausio 30, aplinkinių lenkiškų kaimų gyventojai, kurie taip pat buvo kankinti partizanų, surinko identifikuotus kūnus. Keli sužeistieji buvo pervežti į Beniakonių ligoninę, o mirusieji palaidoti Butrimonių, Šalčininkų, Beniakonių kapinėse. 46 neatpažintų asmenų apdege palaikai buvo palaidoti vietinėse kapinaitėse. Bendro kapo vietoje pastatytas kuklus geležinis kryžius.

60 metų po šios baisios tragedijos, 2004 metais buvo atidengtas atminimo kryžius. Žuvusiųjų Kaniūkų kaimo gyventojų palaidojimo vieta buvo tinkamai paženklinta, o memorialinėje lentoje užrašytos aukų pavardės.

Butrimonys

Pusiaukelėje tarp Šalčininkų ir Eišiškių abipus plento pabirusi Butrimonių gyvenvietė. Gali būti, kad pavadinimą kaimui davė pirmieji gyventojai, vadinęsi Butrimoniai.

„Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ rašoma, kad Butrimonys minimi 1744 m. Architektas Algimantas Miškinis teigia, kad rašytiniuose šaltiniuose Butrimonys pirmą kartą minimi 1585 m. Ivanui Glebovičiui priklausiusio Raklišio dvaro inventoriuje. Valakų reformos metu išmatuotame kaime tuo metu buvo 12 valakų, 10 iš jų dirbamų, o 2 tušti. 9 šeimos (pavardės Butrimanieč, Sučkovyč, Lukaševič, Kurovyč, Pievyč) turėjo po valaką.

1799 m. pagal Rakliškių dvaro savininko Prūsijos kapitono barono Jono Šrioterio (Šrėterio) fundaciją Butrimonyse buvo pastatyta medinė Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia. 1890 m. ji buvo atnaujinta. 1927 m. bažnyčia,

specialistų nuomone, buvo nevykusiai restauruota, nes papildžius pagrindinį fasadą „laiptuotu lentų skydu“ buvo sudarkytas fasadas. Ji buvo Benekainių parapijos filija. 1906 m. įkurta parapija. Bažnyčia išlaikė vienos navos pirmą planą. Interjeras jaukus, sienos apmuštos stačiomis lentelėmis, grindys ir lubos irgi lentinės. Yra trys altoriai. Bažnyčios fasade originalus balkonas su baliustrada, Kristaus statula. Butrimonių bažnyčioje yra saugomi 8 dailės paminklai – XVIII a. žvakidės (alavas, liejimas).

Varpinę, stovinčią prie šventoriaus tvoros, 1901 m. pastatė Naujųjų Rakliškių dvaro savininkė Paulina Houvaltienė.

1997 m. ištyrinėjus Butrimonių kaimelį (archit. R. Jurgilas) konstatuota, kad Butrimonių dalis abipus Šalčininkų – Eišiškių kelio pasižymi Rytų Lietuvai reikšmingais urbanistikos ypatumais ir saugotina kaip kultūros paveldo vertybė. Pasiūlyta tai gyvenvietės daliai suteikti savivaldybių reikšmės kultūros vertybės statusą.

Netoli Butrimonių kaimo - Rėžių kaimelis. Čia 1989 metais buvo surastas akmuo, nedaug mažesnis už garsųjį Puntuką. Akmens svoris apie 20 t. Neseniai čia atvežta dar 10 akmenų, kurie simbolizuoja Lietuvos vardo tūkstantmetį.

Eišiškės

Eišiškės yra viena seniausių Lietuvos gyvenviečių, esanti į pietus nuo Vilniaus, prie Baltarusijos sienos. Nuo pat įkūrimo, ar miestelio klestėjimo laikais (XVII), kai gavo Magdeburgo teisę valdant Jonui III Sobieskiui Eišiškės buvo provincinis miestelis, tačiau išsidėstęs svarbiame kelyje, vedančiame iš Vilniaus į Krokuvą.

Eišiškių pavadinimo genezė siejama su bajoro Eikšio ar Eišio vardu. XVI a. Lietuvos metraštininkai mini, kad Eišiškes įkūrė legendinio žemaičių kunigaikščio Mantvilo sūnus, Erdvilo būrio vadas Mikšys. Vytauto Didžiojo įsakymu 1398 metais Eišiškėse buvo įkurta Romos katalikų parapija. Tai buvo 16-a parapija po Lietuvos krikšto. Vytauto Didžiojo žmona Ona Sudimantaitė yra kilusi iš Eišiškių. Šį laikotarpį mena Eišiškių piliavietė „Majak“, kurioje yra išlikusių XIX a. pirmosios pusės Peterburgo-Varšuvos optinio telegrafo pastatų liekanų. Eišiškių piliavietė – buvusi XIV-XV amžių mūrinė Lietuvos pilis, gynusi nuo priešų rytines sienas.

XIV a. pabaigoje Eišiškėse pastatyta Dievo Kūno ir Dievo Motinos medinė bažnyčia. 1432 m. 1432 m. Švitrigaila su savo kariuomene puolė Eišiškes ir bažnyčią sudegino. Kunigaikštis Žygimantas Kęstutaitis greitai atstatė miestelį, tada Eišiškės laikytos svarbiu LDK prekybiniu miesteliu. Kazimieras Jogailaitis 1443 metais skyrė parapijai žemes Jurzdikoje ir iškilo nauja mūrinė bažnyčia. Šiuo laikotarpiu Eišiškėse buvo dvi bažnyčios – viena parapiinė „Jurzdikoje“, kita - filijinė bažnyčia pietinėje Eišiškių dalyje. Bažnyčia, pastatyta turgaus aikštėje, vėliau sudegė ir niekada nebuvo atstatyta. XV a. vienu iš svarbiausių LDK miestų bei buvo pavieta centras. Čia veikė ne tik pilies teismas, bet ir rinkosi bajorų seimeliai. Nuo XVII a. pradžios Eišiškės žymimos beveik visuose LDK žemėlapiuose. Miestelyje buvo bažnyčia, sinagoga, mokykla, keturios gatvės (Vilniaus, Naujoji, Rodūnės, Rimkūnų), rotušė, smuklė vadinama Ovsiejovo. Dauguma gyventojų buvo žydai, kurie čia gyveno ir dirbo net iki Antrojo pasaulinio karo. 1809 metais gegužės 31 dieną Eišiškes aplankė generolas gubernatorius Michailas Kutuzovas (su baronesa Marija krikštijo Kazimiero Narbuto dukrą Aleksandrą).

Nuo XVII a. pradžios Eišiškės žymimos beveik visuose LDK žemėlapiuose. Miestelyje buvo bažnyčia, sinagoga, mokykla, keturios gatvės (Vilniaus, Naujoji, Rodūnės, Rimkūnų), rotušė, smuklė vadinama Ovsiejovo. Dauguma gyventojų buvo žydai, kurie čia gyveno ir dirbo net iki Antrojo pasaulinio karo.

1809 metais gegužės 31 dieną Eišiškes aplankė generolas gubernatorius Michailas Kutuzovas (su baronesa Marija krikštijo Kazimiero Narbuto dukrą Aleksandrą).

XIX amžiaus pabaigoje Eišiškėse buvo keturios degtinės varyklos, malūnas, Zelmono Morduchovičiaus pastatytas Rodūnės gatvėje degtukų fabrikas, Šlomos Jurkansio ir Jankielo Kabačniko odos dirbtuvės, daugybė krautuvėlių, sinagoga, žydų mokykla.

Nuo 1672 m. Eišiškėse pirmadieniais vyko prekymečiai, kurie 7 – tą ir 9 – tą savaitę po Šv. Velykų tęsdavosi 3 dienas.

XIX amžiaus pabaigoje Eišiškėse buvo keturios degtinės varyklos, malūnas, Zelmono Morduchovičiaus pastatytas Rodūnės gatvėje degtukų fabrikas, Šlomos Jurkansio ir Jankielo Kabačniko odos dirbtuvės, daugybė krautuvėlių, sinagoga, žydų mokykla.

Nuo 1672 m. Eišiškėse pirmadieniais vyko prekymečiai, kurie 7 – tą ir 9 – tą savaitę po Šv. Velykų tęsdavosi 3 dienas.

Dabartinė Kristaus Žengimo į dangų akmeninė bažnyčia pastatyta 1847-1852 m. pagal žinomo istoriko ir inžinieriaus Teodoro Narbuto projektą. Aukšta varpinė (40 m) su dvejais vartais iš šonų - reta architektūroje kompozicinė jungtis. Bažnyčioje - daug dailės paminklų. Vertingiausi XVIII-XIX a. paveiksai - kunigo R. Kalinovskio portretas, „Kristaus žengimas į dangų“ ir „Marija“- respublikinės reikšmės paminklai.

Dvi Eišiškių miesto dalys susiformavo dar XIII-XIV a. 1969 m. Eišiškių turgavietė ir šalia esančios gatvės, įtrauktos į Lietuvos vietinės reikšmės urbanistikos paminklų sąrašą.

Kalesninkai

Kalesninkų kaimas žinomas nuo XVII amžiaus, kai 1643 metais Samuelis Kuncevičius čia pastatė koplyčią. 1676 m. Konstantinas Kuncevičius pastatė bažnyčią ir karmelitams paskyrė Kalesninkų dvarą. 1676 m. įkurtas karmelitų vienuolynas, prie jo veikė mokykla. 1703 m. pastatyta bažnyčia, 1707 m. įkurta parapija. 1831 m. Rusijos imperijos valdžia bažnyčią ir vienuolyną uždarė, parapiją prijungė prie Eišiškių parapijos, 1838 m. bažnyčia išardyta ir perkelta į Rodūnią (Baltarusija).

1898 m. gyventojai prašė leidimo statyti naują bažnyčią. Leidimas gautas 1902 m. 1906 m. atkurta parapija. Pirmasis atkurtos parapijos klebonas Mykolas Rudis. 1922 m. pastatyta mūrinė Kalesninkų Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia, kuri turi neoromaninio ir neogotikinio stiliaus bruožų, kryžminio plano, dvibokštę, su pusapskrite apside. Vidus bazilikinis, 3

navų, atskirtų pilioriais, skliautuotas. Tipiškas istorizmo laikotarpio statinys, kai architektūroje bandoma imituoti įvairius stilius. Virš pagrindinio frontono iškeltas puošnus metalinis kryžius.

Bažnyčios šventoriuje buvo palaidoti: pirmas parapijos klebonas Mykolas Rudis, bažnyčios steigėjas Petras Sedleckis, vargonininkas Mykolas Čoblis.

Šalčininkų rajono savivaldybės lėšomis prie Kalesninkų bažnyčios buvo sutvarkyta aikštelė Jono Pauliaus II paminklui pastatyti. 2010 m. lapkričio mėnesį Kalesninkų bažnyčia pasipuošė gražiu paminklu, vaizduojančiu Popiežių kaip ganytoją, apsirengusį liturginiais drabužiais bei rankoje laikantį pastoralą. Paminklo autorius – lenkų skulptorius Andžej Šafranec. Jono Pauliaus II figūra yra 2.5 m aukščio ir stovi ant pjedestalo, sumūryto iš lauko akmenų ir raudonų plytų.

Varėna

Miestas pietų [Lietuvoje](#), [Alytaus apskrityje](#), 51 km į pietryčius nuo [Alytaus](#). [Rajono](#) ir [seniūnijos](#) centras. Yra 6 seniūnaitijos (Dzūkų, M. K. Čiurlionio, Parko, Šilo, Vytauto, Žalioji). Miestas išsidėstęs į šiaurę [Vilniaus-Gardino geležinkelio](#). Stovi medinė [Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia](#) (nuo 1933 m.), yra paštas, geležinkelio stotis. Varėnos miesto centre yra savivaldybė, kultūros namai. Šiaurės rytiniame miesto pakraštyje gausu pramonės įmonių (melioracijos, gelžbetonio, pieno, konservų, transporto ir kt.). Ten ir Varėnos poliklinika – trijų aukštų pastate (vienas korpusas statytas 1968 m., kitas – 1982 m.) bei ligoninė. Pačioje miesto šiaurėje plyti [Varėnos miesto tvenkinys](#) – vakarinė jo dalis vadinama pirmuoju tvenkiniu, rytinė – antruoju. Pirmojo tvenkinio šiaurės vakarinėje pakrantėje yra pusiasalis, kuriame stūkso [Girežerio piliakalnis](#). Didžiausia miesto šventė yra „Grybų šventė“, nuo 1996 m. kasmet vykstanti paskutinį rugsėjo šeštadienį. 4 km į šiaurę yra [Senoji Varėna](#), senoji Varėnos gyvenvietė, 1980–1994 m. priklausiusi Varėnos miestui.

Dabartinėse Varėnos apylinkėse pagrindinė gyvenvietė nuo viduramžių buvo [Varėna I](#) (arba Senoji Varėna, tuomet vadinta tiesiog Varėna). Tačiau 1862 m. nutiesus [Sankt Peterburgo–Varšuvos geležinkelį](#), geležinkelio stotis įkurta į pietus nuo [Senosios Varėnos](#) kaip Varėna II. Geležinkelis lėmė spartų naujosios gyvenvietės augimą. 1894 m. nutiestas [Užnemunės geležinkelis](#) į [Alytų](#), tačiau po I pasaulinio karo išardytas. Per [Lenkijos](#) okupaciją 1920–1939 m. Varėna II buvo valsčiaus centras kaip ir Varėna I, kuri priklausė Lietuvai (tarp abiejų miestelių Merkiu ėjo [Lietuvos-Lenkijos demarkacinė linija](#)), o pasienio lokalizacija miestelių raidą slopino. Lenkų okupacijos metu mieste buvo įsikūręs [Varėnos pasienio apsaugos korpusas](#). Per [II pasaulinį karą](#) buvo stipriai sugriauta.

1946 m. [balandžio 24](#) d. tapo apskrities centru ir dėl to Varėnos miestelis gavo miesto teises. Nuo 1950 m. – [rajonas](#) centras. Sovietmečiu pastatytas maisto pramonės kombinatas, gelžbetonio konstrukcijų, duonos, kombinuotųjų pašarų gamyklos, „Merki“ pūkų ir plunksnų gaminių fabrikas, pieninė. Veikė profesinė technikos mokykla (buvo rengiami traktorininkai ir vairuotojai).

1980 m. prijungta [Varėna I](#). 1983 m. atidaryta universalinė parduotuvė „Ūla“ (architektas A. Mikėnas). 1994 m. [Senoji Varėna](#) atskirta nuo Varėnos miesto ir dabar turi kaimo statusą. 1995 m. patvirtintas [Varėnos herbas](#).

Senoji Varėna

Kaimas [Varėnos rajone](#), prie [Merki](#) ir [Varėnės](#) santakos, 4 km į šiaurę nuo [Varėnos](#), prie kelio [A4](#) ([Vilnius–Druskininkai](#)). Kaime stovi [Senosios Varėnos Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia](#) (pastatyta 1994 m.), yra [A. Ryliškių vidurinė mokykla](#), lopšelis-darželis „Nykštukas“, biblioteka, paštas (LT-65075). Ant aukšto pakrantės šlaito (ten, kur [Varėnė](#) įteka į [Merki](#) ir prie pat kelio į Varėną) įrengtas medžio skulptūrų parkelis.

Pirmąkart istoriniuose šaltiniuose Varėna minima 1413 m. [sausio 13](#) d. Laiške Ordino magistrui pažymima, kad jis rašytas „naujajame medžioklės dvare, vadinamame Varėna, greta Merkiu upės“. Vėliau pastatytas [Varėnos dvaras](#), priklausęs Ldk išdininkui M. Bžostovskiui. Prie dvaro atsiradęs miestelis minimas nuo 1486 m., [Varėnos valsčius](#) – 1576 m., miestas – 1582 metais. XVI a. minimas karališkasis [Varėnos dvaras](#). Miestelis sunyko per XVII a. vidurio – XVIII a. pradžios karus. XVIII a. pabaigoje veikė parapiinė mokykla.

XIX a. piečiau, kitame [Merki](#) krante nutiestas geležinkelis ir įsikūrė gyvenvietė, pasivadinsi [Varėna II](#) (dabartinis Varėnos miestas), o senoji gyvenvietė pavadinta Varėna I. 1881 m. Varėna I sudegė, po truputį ją ėmė stelbti Varėna II. Labai nukentėjo per [I pasaulinį karą](#), tarpukariu priklausė Lietuvai, o [Varėna II](#) buvo Lenkijoje, už demarkacinės linijos. Po karo Varėna II tapo miestu, apskrities, vėliau – rajono centru, o Varėna I teliko miesteliu. 1980 m. abi Varėnos buvo sujungtos (iki tol Senoji Varėna turėjo miestelio statusą), o Varėna I pavadinta Varėnos Senamiesčiu, tačiau 1994 m. ji buvo vėl atskirta nuo miesto ir tapo jau nebe miesteliu, o kaimu Senoji Varėna.

2013 m. [balandžio 10](#) d. [Lietuvos Respublikos Prezidentė](#) dekretu Nr. 1K-1422[2] patvirtino [Senosios Varėnos herbą](#).

Gyvenvietės vardas kilo nuo upės, kuri teka pro miestą – [Varėnės](#) (anksčiau vadinosi Varėna). Dėl klaidingos perrašos lenkų kalboje įsigalėjo pavadinimas be pirmosios raidės (Orany). Liaudyje pasakojama legenda, kad Varėnos pavadinimas kildinamas iš pramotės deivės Varėnės vardo, kuri globojo šalia upės įsikūrusius medžioklius ir žvejus. Kiti Varėnos vardą kildina iš žodžio "varyti", t. y. varyti žvėris medžioklės metu. Šis variantas labiausiai tikėtinas, nes jis arčiausiai realių to meto gyvenimo sąlygų.

Senajoje Varėnoje gimė kompozitorius ir dailininkas [M. K. Čiurlionis](#) (1875–1911). Jo namo vietoje šiuo metu stovi tik paminklinis akmuo. Nuo Senosios Varėnos prasideda „Čiurlionio kelias“ – ažuolinių stogastulpių „alėja“ pakelėje iki pat

[Druskininkų](#) miesto. Taip pat Senojoje Varėnoje, yra gimęs vienas iš geriausių Lietuvos botanikos profesionalų, profesorius, habilituotas mokslų daktaras, mokslinių vadovėlių ir knygų autorius [Jonas Remigijus Naujalis](#). Senojoje Varėnoje mirė [Mykolas Bžostovskis](#) (1722-1784) - [Abiejų Tautų Respublikos](#) politinis ir karinis veikėjas.

Perloja

Kaimas [Varėnos rajone](#), prie kelio [A4 Vilnius–Varėna–Gardinas](#), [Merkio](#) dešiniajame krante. Seniūnaitijos centras. Į pietus nuo Perlojos prasideda Varėnos miškai, už 5 km telkšo [Lavysas](#).

Stovi [Šv. Mergelės Marijos ir šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčia](#) (pastatyta 1930 m.), [Vytauto paminklas](#) (8,3 metro; dailininkas [Petras Tarabilda](#)), paminklas pokario partizanams, netoliese yra [M. K. Čiurlionio](#) kelias. Taip pat yra [Perlojos mokykla-daugiafunkcis centras](#), kultūros centras, biblioteka, paštas (LT-65039), medicinos punktas, veikia kaimo bendruomenė.

Perlojos vardo kilmė neaiški. Galima ją kildinti iš bendrinio žodžio perlojas, bet jo reikšmė neaiški, kadangi tai tik dainos žodis: „... Vaikščiojau takeliais, išklotais perlojais, aplink apsodinta žydinčiais kvietkeliais“ (daina nuo [Avilių, LKŽ](#)). Mažai tikėtina versija, kad Perloja kilusi nuo žodžio [perlas](#), kadangi šiose vietovėse nėra minima jokia su perlais susijusi veikla.

Pasakojama [legenda](#), kad anksčiau šioje vietoje buvo miestelis, o jame gyveno kunigaikštis Perlius. Šalia miestelio jis pastatė bažnyčią. Vieną sekmadienį į bažnyčią prisirinko labai daug žmonių. Įpusėjęs mišioms, prasivėrė žemė ir bažnyčia nugrimzdo. Vėliau toje vietoje atsirado ežeras. Žmonės tą ežerą pavadino Paperloju, o šalia esantį miestelį Perloja. Seni žmonės pasakoja, kad dažnai, sekmadieniais, girdėdavo varpo dūžius sklindančius iš ežero, ir rasdavo bažnytines relikvijas išplautas ant kranto...

Šios vietos apgyvendintos dar prieš 6000 metų. Šalia Perlojos rasta XI amžiumi datuojamų pilkapių liekanų. Perloja rašytiniuose šaltiniuose minima nuo 1378 m. Tuo metu čia jau buvo Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaras, viena iš 15 „svarbiųjų“ rytų Lietuvos medinių pilių. Pro Perloją ėjo svarbiausias Lietuvos valdovų kelias iš Vilniaus į Gardiną, todėl Perlojai teko atlikti labai atsakingą valstybės tarnybą – prižiūrėti ir saugoti pagrindinį kelią, jos užtvartas ir tiltus, o reikalui esant – statyti ir taisyti valdovų pilis. 1387 m. Perloja minima [Vygando Marburgiečio](#) kronikoje, kai kryžiuočiai užėmė miestelį.

XV a. pirmame ketvirtyje pastatyta [Perlojos bažnyčia](#), viena pirmųjų Lietuvoje). XVI a. 2-ojoje pusėje, vykstant [Valakų reformai](#), Perlojos gyvenvietė buvo perplanuota ir bendrąjį savo pavidalą išlaikė daugiau kaip tris šimtus metų. Perloja išaugo ir ekonomiškai klestėjo nuo XVI a. pabaigos iki XVII a. 2-osios pusės. 1636 m. Perloja gavo miesto teises – keturias valdovų privilegijas: du kartus teisę naudotis karališkąja giria ir du kartus – teisę rengti turgus ir jomarkus, taip pat leidimą kurti priemiesčius, t. y. plėsti miestelio ribas.

XVIII a. pradžia Perlojai buvo labai nesėkminga: vykstant [Šiaurės karui](#) miestelį keletą kartų nusiaubė švedų ir rusų kariuomenės, o keleri iš eilės nederliaus ir bado metai, ypač 1709–1711 m. praūžusi [maro](#) epidemija sunaikino visus Perlojos ir jos apylinkių gyventojus. Tik po kurio laiko tuščiose sodybose išsikūrė kelios dzūkų šeimos. XVIII a. Perloja kūrėsi labai lėtai; ją sudarė iš įvairiausių vietovių atsikėlę žmonės.

1792 m. [balandžio 26](#) d. iš [Stanislovo Augusto](#) Perloja gavo laisvojo miesto vardą, [Magdeburgo \(savivaldos\) teises](#) ir [herbą](#). Privilegijos originalas saugomas Rusijos valstybiniame istorijos archyve Sankt Peterburge, Heroldijos departamento rinkiniuose. Miesto herbas tikriausiai nusižiūrėtas iš [Kauno heraldikos](#), pakeistos tik skydo lauko ir figūros spalvos, kadangi [Kaunas](#) tuomet buvo paskirtas apskritis, kuriai priklausė Perloja, centru. Tačiau jau po mėnesio [savivalda](#) buvo panaikinta, herbas užmirštas. Dėl šių teisių Perloja (kaip ir kitų tokias teises tada gavusių miestelių gyventojai) su seniūnijos valdytojais bylinėjosi iki pat XIX a. vidurio.

1863 m. sukilimo metu sugriautas Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaras, kuriame veikė geležies dirbtuvės gaminusios geležį iš balų rūdos ir davusios tada dar bevardžiui intakui [Amarnios](#) vardą (nuo vokiško žodžio hammer – „kūjis“). Po sukilimo buvo uždaryta dar Vytauto Didžiojo laikais pastatyta maumedinė [Perlojos bažnyčia](#); ji vėl pradėjo veikti tik 1905 m. pabaigoje.

Paminklas Vytautui Didžiajam Paminklas žuvusiems partizanams atminti

O jums, ar teko girdėti apie Perlojos respubliką? Neramiais Lietuvos laisvės kovų laikais, po pirmojo pasaulinio karo Perloja buvo respublika. Anarchijoje kilusioje po pirmo pasaulinio karo, Lietuvoje siautėjo ir plėšikavo vokiečių, lenkų kariai. Perlojos ir kelių gretimų kaimų gyventojai apytiksliai 1919 metais sudarė savisaugos būrį, kuris gynė Perloja nuo

minėtų priešų. Kadangi besikuriant Lietuvai joje vis dar vyravo anarchija. Perlojos gyventojai išrinko savo valdžią - komitetą, kurio pirmininku buvo Jonas Česnulevičius. Buvo sukurtas vietinis teismas ir policija. Perloja dar iki 1923 m. išliko dalinai atskira nuo Lietuvos, turinti savo formaliai nepriklausomą valdžią. Kuriantis nepriklausomai Lietuvos valstybei, Perloja pagarsėjo savarankiška savivalda, gavusia [Perlojos respublikos](#) vardą. Savivalda gyvavo nuo [1918](#) m. lapkričio iki [1919](#) m. gegužės, tvarkėsi atskirai nuo visų tuo metu Lietuvoje buvusių oficialių valstybinių įstaigų ir turėjo tiesioginiu būdu miestelio ir parapijos gyventojų išrinktą valdžią – Komitetą ir teismą, paskirtą miliciją ir miško eigulius, suorganizuotą stiprų, ginkluotą apsaugos būrį, kuris sėkmingai gynė Perloją nuo plėšikaujančių gaujų, vokiečių kareivių ir lenkų legionierių. [1920–1923](#) metais, įtvirtinant Lietuvos nepriklausomybę, ypač pasižymėjo Perlojos šauliai – pertvarkytas apsaugos būrys,- kartu su Lietuvos kariuomene dalyvavę svarbiuose mūšiuose su priešininkais ar savarankiškai saugoję neutralioje zonoje atsidūrusią Perloją ir jos apylinkes. 1923 m. nustatius [demarkacinę liniją tarp Lietuvos ir Lenkijos](#), Perloja liko Lietuvos teritorijoje, o kitas [Merkio](#) krantas jau priklausė [Lenkijai](#).

[1928–1930](#) m. Perlojoje pastatyta nauja mūrinė bažnyčia, o [1931](#) m. [liepos 19](#) d. atidengtas paminklas didžiajam kunigaikščiui Vytautui pagerbti su užrašu; „Vytaute Didysai! Gyvas būsi, kol gyvas nors vienas lietuvis“. Šį paminklą kaip laisvės simbolį po Antrojo pasaulinio karo valdžios atstovai ne kartą mėgino nugriauti, tačiau paminklas išliko, nes perlojiškiai tam trukdė, be to jį statant jo viduje buvo įlieti geležinkelio bėgiai ir daug armatūros. Sovietmečiu buvo bandyta paminklą nuversti, tačiau vietiniams komunistams to padaryti nepavyko. Paminklas taip ir liko stovėti iki šios dienos. Sovietmečiu, Perlojos apylinkėse veikusiems partizanams atminti, kaimelyje yra paminklas. Didelė dalis Perlojos „kariuomenės“ – minėto savisaugos būrio karių, pasitraukė į partizanų gretas. Perlojoje yra palaidotas žmogus, žinomas kaip pirmoji Sovietinė auka - Aleksas Barauskas, Lietuvos pasienietis (tuomet Perloja buvo prie pat pasienio). Rusijai pradėjus Lietuvos okupaciją, A. Barauskui tai buvo tik dar vienos eilinės dienos rytas. Nežinodamas situacijos A. Barauskas elgėsi pagal standartinius nurodymus ir pasipriešino ateinantiems Sovietų kariams bei žuvo kovoje. Šiandien Ūtos kaime, kuriame ir buvo pasienio postas pastatytas paminklas, menantis šį įvykį. Akivaizdu Perlojos kaimelis šiandien yra išskirtinis savo istorija, tad smalsesniems siūlome aplankyti patį kaimelį ir jame esantį Perlojos muziejų, kuriame detalai ir vaizdingai nupasakojama visa Perlojos istorija.

Pokario metais keliasdešimt asmenų išėjo į miškus ir aktyviai įsijungė į pietų [Lietuvos partizanų](#) gretas. „Už Perloją ir visą Lietuvą“ žuvusiems partizanams atminti Perlojoje [1995](#) m. pastatytas paminklas. Kaip ir visoje Lietuvoje taip ir Perlojoje [1941–1951](#) m. vyko trėmimai į [Sibirą](#). Tuo laikotarpiu per 7 kartus buvo ištremta apie 27 šeimos. Buvo sunaikinta 18 ištremtųjų sodybų.

[1950](#) m. įkurtas „Gegužės pirmosios“ kolūkis, kuris [1959](#) m. tapo eksperimentiniu ūkiu. Jo funkcijos buvo moksliniais pagrindais tvarkyti augalininkystę ir gyvulininkystę. Tai buvo turtingas ir vienas respublikoje geriausių ūkių, priklausęs Lietuvos SSR žemdirbystės instituto bandymų stočiai. [1991](#) m. eksperimentinis ūkis reorganizuotas į žemės ūkio bendrovę, kuri [1997](#) m. visiškai likviduota.

[1959](#) m. kartu su eksperimentiniu ūkiu buvo įkurta ir [Lietuvos žemdirbystės instituto](#) Perlojos bandymų stotis. Jos įkūrimo tikslas buvo sukurti žemdirbystės sistemą, tinkančią Pietryčių Lietuvos zonai, t. y. parinkti tinkamas [sėjomainas](#), tobulinti žemėnaudą, numatyti priemones, kaip pagerinti lengvas smėlio ir priemolio dirvas ir racionaliai jas naudoti, nustatyti tinkamiausią lauko augalų agrotechniką. Tokia stotis yra vienintelė visoje [Alytaus apskrityje](#). Sovietmečiu Perlojoje pastatyta nemažai [alytnamių](#), prekybos centras (parduotuvė ir valgykla; architektas E. Beinortas).